

Sociální prostředí, sociální kapitál a sociální klima v suburbii: případová studie obce Jesenice u Prahy

9

Úvod

Změny sociálního prostředí vyvolané procesem suburbanizace se staly v uplynulých deseti letech významným tématem geografického a sociologického výzkumu. Zjednodušeně lze vymezit dvě relativně odlišné skupiny prací hodnotících vliv suburbanizace na sociální proměny lokálních komunit v České republice. Jako první můžeme označit publikace navazující především na antisuburbánní teze převzaté z amerického prostředí a považující suburbanizaci za jednoznačně škodlivý fenomén poškozující sociální soudržnost v suburbanizovaných obcích (Jackson, 2002, Sýkora, 2003, Cílek, Baše, 2005, Hnilička, 2005). Na druhé straně, bylo v posledních letech realizováno několik empirických studií zaměřených na dopady suburbanizace na různé dimenze sociálního prostředí, které ukazují relativně nízkou erozi sociálního prostředí a v některých případech dokonce pozitivní vliv suburbánní migrace na rozvoj sociálních vztahů v suburbiích (Ouředníček, 2003, 2007, Bernard, 2006, Doležalová, Ouředníček, 2006, Potočný, 2006, Puldová, 2006, Puldová, Ouředníček, 2006, Vobecká, Kostecký, 2007, Galčanová, Vacková, 2008, Susová, 2009). Rozdílnost názorů prezentovaných v obou skupinách prací může vycházet například ze studia odlišných lokalit, u kterých je vliv suburbanizace opačný, ale pravděpodobně spíše z rozdílných metod sledování tohoto jevu.

Situace v současném českém výzkumu suburbanizace se do značné míry podobá debatě v anglosaské literatuře probíhající od 30. do 60. let 20. století. V prvních letech masivní výstavby amerických suburbií převažovala kritika založená především na vnějším vnímání tohoto procesu (Wirth, 1938, Whyte, 1956, Mumford, 1961). Kritizována byla zejména monotónnost architektury, závislost suburbanitů na osobním automobilu, nedostatečná sociální koheze uvnitř suburbií a další aspekty tohoto procesu. Později se objevují empiricky zaměřené práce dokládající pestrost forem suburbií i heterogenost suburbánního života

(Dobriner, 1960, Berger, 1961, Gans, 1962, 1967, Kramer, 1972), které označují některé stereotypní představy o amerických suburbiích souhrnným označením suburbanní mýtu (*suburban myth*). Obě formy vnímání suburbií a jejich vlivu na sociální prostředí metropolitních regionů přezívají dodnes. Podle většiny současných autorů působí suburbanizace na zhoršování sociálního a fyzického prostředí v centrálních částech města, hlavně ve vnitřním městě, a má řadu dalších negativních ekonomických a sociálních dopadů (Savage, Warde, 1993, Giddens, 1997, Putnam, 2000, TCRP, 2002). Současný výzkum suburbanizace se liší i v závislosti na ontologickém pohledu a použitých metodách výzkumu. Zatímco marxističtí autoři zdůrazňují především push faktory pramenící ve špatném fungování systému kapitalistického města a makrogeografické dopady suburbanizace (Harvey, 1978, Checkoway, 1980, Walker, 1981), neo-ekologické přístupy v současném výzkumu se týkají především pull faktorů jednotlivých suburbií (Aalbers, 2004).

V příspěvku vycházíme z předpokladu, že nově vznikající suburbia nejsou *a priori* místy s nepříznivým vývojem sociálního prostředí. Podle našeho názoru jsou negativní hodnocení vlivu suburbanizace oprávněná v řadě témat,³⁷ nikoli však paušálně v oblasti sociální soudržnosti, občanské participace nebo vývoje sociálního kapitálu v území. Cílem našeho příspěvku je přinést další empirický materiál umožňující hodnocení vlivu suburbanizace na sociální proměny suburbanizovaných komunit a posoudit vývoj jednotlivých dimenzí sociálního prostředí v konkrétním území. Proto jsme záměrně zvolili území, které patří k nejvíce zasazeným procesem suburbanizace i z perspektivy celé postsocialistické Evropy a kde se již v minulosti podařilo popsat negativní důsledky suburbanizace v oblasti dopravy, územního plánování nebo dopadů na krajinu.³⁸ Jako případová studie byla vybrána obec Jesenice u Prahy, kterou je možné považovat za největší české suburbium, s největším přílivem suburbanitů z Prahy. S využitím Burgessova (1925) konceptu *sociální disorganizace*, kterou vyvolávají výrazné migrační přírůstky do organismu města, můžeme předpokládat, že právě v místech s velkým přílivem nových migrantů bude docházet k největším následným sociálním problémům.³⁹ Jesenice je tak nesporně atraktivním místem pro sledování nastíněných procesů. V příspěvku chceme doložit, že ani v území sužovaném

³⁷ Přehled vlivu suburbanizace na celou řadu společenských, ekonomických i environmentálních aspektů podávají například publikace Nicolaides, Wiese, Jackson (2006), zpráva TCRP (2002), v českém kontextu Sýkora (2002), Ouředníček, Puldová (2012) a webový portál www.suburbanizace.cz.

³⁸ Lokálně se navíc v minulosti věnovala řada především studentských prací, které potvrdily mnoho problémových dopadů suburbanizace v Jesenici (Hnilička, 2005, Ouředníček, Posová, 2006, Puldová, 2006, Novák, Sýkora, 2007, Susová, 2007, Pergl, Novák, 2010).

³⁹ Na tomto předpokladu je do značné míry založen mediální obraz sociálního prostředí v českých suburbiích, negativní působení suburbanizace na sociální prostředí se snaží prezentovat i řada odborných prací (viz výše popsaná první skupina prací věnovaných tomuto tématu).

mnoha problémy pramenícími v suburbánní výstavbě a migraci, nelze hodnotit změnu sociálních charakteristik výhradně negativním způsobem.

Kapitola se skládá z pěti částí. Začínáme diskusí dvou teoretických konceptů vhodných k hodnocení sociálního prostředí. Vedle využití sociálního kapitálu je jako alternativa nabízen koncept sociálního prostředí (sociálního klimatu). V metodické části jsou představeny zejména dimenze měření sociálního prostředí a charakteristika dotazníkového šetření, které sloužilo jako hlavní informační zdroj výzkumu. Případová studie je následně rozdělena do dvou vzájemně provázaných částí, které hodnotí sociální strukturu nově přistěhovalých do Jesenice a jednotlivé dimenze sociálního klimatu: neformální sociabilitu, důvěru a vzájemnou výpomoc a rozsah zapojení do života komunity a angažovanost ve věcech veřejných. V závěru jsou diskutovány možné tendence a obecné rysy vývoje sociálního prostředí v českých suburbiiích.

Použití teoretické koncepty

Tradičním analytickým přístupem geografie je popis území a jejich porovnání z hlediska charakteristik sociální, ekonomické, demografické nebo etnické struktury. Tento přístup je typický jak pro analýzy na makroúrovni zemí nebo regionů, tak pro detailnější výzkum vnitřní struktury metropolitních regionů. V současnosti je však pouhé hodnocení strukturálních charakteristik v řadě ohledů nedostatečné a pro poznání podmínek a procesů v konkrétních lokalitách je nezbytné hodnotit i jevy a procesy stojící „za touto“ prostorovou strukturou. Proto se v sociální geografii uplatňuje stále více sociologizující směr využívající odlišné teoretické i metodické přístupy ke studiu (HAMPL, 2007, Ouhříček a kol., 2009). Tento interdisciplinární přístup a prolínání geografie a sociologie je podle našeho názoru jednoznačným přínosem pro rozvoj obou disciplín.

Za mimořádně vlivný je možné považovat v posledních desetiletích zejména koncept *sociálního kapitálu*,⁴⁰ který byl poprvé použit v práci Glenna Louryho (1977). Původně se jednalo o pojem čistě sociologický, ale stále více se využívá i v geografii. Další významní autoři zdůrazňující význam sociálního kapitálu pro vývoj společnosti, jsou Pierre Bourdieu (1985) a James Coleman (1988), kteří pojem rozvinuli a zpřesnili. Nárůst zájmu o tuto problematiku můžeme pozorovat v posledních deseti letech, kdy se koncept sociálního kapitálu výrazně rozšířil (Šafař, Sedláčková, 2006).

⁴⁰ Hodnotné příspěvky zaměřené na přehled publikací o sociálním kapitálu představují práce Šafařa a Sedláčkové (2006), v geografii potom zejména Pileček (2010).

Podle některých autorů (Alridge a kol., 2002, Sedláčková, Šafr, 2005, Matějů, Vitásková, 2006) si jsou koncepty Bourdieau (1985), Louryho (1977) a Colemana (1988) značně blízké, neboť vidí sociální kapitál jako základ nerovností ve společnosti. Na druhé straně existují práce, kde je sociální kapitál chápán naopak jako základ soudržnosti. Nejvýznamnějším zastáncem tohoto proudu je americký sociolog Robert Putnam (1995, 2000), který přispěl svou prací k rozvoji diskuse na téma sociální kapitál nejen na poli vědeckém, ale i veřejném a jeho využití v praxi. Sedláčková, Šafr (2005, str. 5) tvrdí, že „Putnam odkazuje k vlastnostem sociální organizace, jako je důvěra, normy a sítě, které usnadňují koordinované jednání k výkonnosti společnosti“. Pro účely našeho příspěvku využíváme právě Putnamovy práce a považujeme sociální kapitál s využitím geografické interpretace za soubor mezilidských vztahů, pravidel a norem chování, neformálních kontaktů a důvěry, který se projevuje v každodenním životě lokální komunity. Je to tedy prostředek usnadňující kooperaci mezi jednotlivými členy lokální společnosti. Tento přístup však není v české geografii plně rozvinut a práce věnující se teoretickému vymezení sociálního kapitálu nebo jeho empirickým aplikacím považují sociální kapitál za zdroj nebo hodnotu směnítelnou za jiné druhy kapitálu, ukazatel sociálních nerovností nebo potenciál pro ekonomický rozvoj okresů nebo jiných územních jednotek (Jančák a kol., 2008, 2010, Sýkora, Matoušek, 2009, Pileček, 2010). Uvedené práce navazují na původní pojetí Louryho a Bourdieaua, které je zřejmě vhodnější zejména při komparativních analýzách statistických územních jednotek. Zdůrazňovány jsou také spíše ty aspekty sociálního kapitálu, které posilují konkurenceschopnost a úspěšnost hodnocených území z ekonomického pohledu.

Pokud se na problematiku podíváme optikou výzkumu suburbánních lokalit, lze vnímat dvě dimenze sociálního kapitálu lokálních komunit (Putnam, 2000): i) vztahy utvářející se uvnitř suburbanizované obce ve smyslu svazujícího (*bonding*) kapitálu a ii) rozšiřující se potenciál přemostujících (*bridging*) vztahů intenzivněji směřujících především do jádrových měst metropolitních regionů. V našem příspěvku se zaměřujeme primárně na vztahy uvnitř suburbánních obcí, i když zde přirozeně hraje roli měřítko hodnocení.⁴¹ Druhou dimenzí, kterou však v textu nebudeme zkoumat, je zřejmě rozšíření potenciálu vně suburbánních komunit. Nově vytvářené přemostující kontakty vedou do dalších, často velmi prospěšných sociálních sítí, které zprostředkovávají noví suburbanité aktivně se zapojující do života obce. Tyto kontakty přinášejí v řadě obcí

⁴¹ Pokud vnímáme obec jako jednu komunitu, můžeme popsat vztahy mezi jednotlivými rezidenty jako svazující (*bonding*), v řadě ohledů jsou však nová suburbia spíše mozaikou několika lokálních komunit mezi kterými lze popisovat postupné přemostování prostorových i sociálních vzdáleností.

významné komparativní výhody a skutečně přinášejí obcím i určité ekonomické zisky (Špačková, Ouředníček, 2011).

V českých suburbánních lokalitách jsou ekonomické vazby ustaveny a relativně stabilní, není vnímána ani potřeba konkurence jednotlivých komunit v ekonomickém smyslu. Často hodnoceným tématem je naopak otázka soužití nových suburbanitů uvnitř suburbia nebo jejich vztah k původním obyvatelům obce. Důležité pro tyto komunity je, aby nově vznikající vztahy fungovaly v každodenním životě, a to spíše sociálně než ekonomicky. To je i hlavní téma našeho příspěvku. Na základě výše uvedených úvah se nabízí otázka, zda je koncept sociálního kapitálu pro výzkum proměn sociálního prostředí v suburbii dostačující.

Jako alternativu sociálního kapitálu nabízíme využít koncept *sociálního prostředí* (Ouředníček, 2002, Puldová, Ouředníček, 2006), který se snaží podchytit komplexním způsobem nejen sociální strukturu, ale také sociální vztahy a procesy, životní styl, dlouhodobé sociální klima, historii místa, symbolické hodnoty a časové rytmy místa.⁴² Většina těchto charakteristik významným způsobem dokresluje charakter místa, je ovlivněna přírodním a člověkem vytvořeným prostředím a souvisí s relativní geografickou polohou vůči ostatním lokalitám tvořícím sociálně-geografický systém denních nebo nepravidelných sociálně-prostorových vazeb. Kromě trvale bydlicího obyvatelstva se na tvorbě sociálního prostředí podílejí rovněž další uživatelé území. Výzkum s využitím nastíněných charakteristik se v mnoha případech odlišuje od pouhého studia sociální struktury obyvatelstva na základě demografických, ekonomických nebo sociálních dat a mnohem lépe vypovídá o realitě konkrétních hodnocených míst a jejich proměnách.

Pro účely našeho výzkumu budeme z výše uvedených charakteristik sociálního prostředí využívat především hodnocení tzv. *sociálního klimatu* uvnitř suburbánních komunit. Sociální klima je do značné míry určeno sociální strukturou, ale také dlouhodobými i okamžitými událostmi v konkrétním místě a čase, které mají zdroje vně i uvnitř lokality a jejichž vliv na místní obyvatelstvo je do značné míry ovlivňován vlastnostmi, stylem života, sdílenými hodnotami rezidentů i dalších uživatelů místa. Sociální klima je také závislé na dlouhodobé nebo aktuální situaci v širší společnosti a v nejbližším geografickém okolí, a jejím dopadům na specifické sociální skupiny žijící v daném místě. Jako příklad lze uvést měnící se postoj veřejnosti k sídlíštní zástavbě v posledních desetiletích, měnící se pocit bezpečí některých etnických skupin (například židovského obyvatelstva

⁴² V mnoha ohledech zde navazujeme na průkopnickou práci o sociálním prostředí v pražských suburbii zpracovanou kolektivem pod vedením Zdeňka Ullricha (1938).

v průběhu posledních staletí) nebo právě vývoj vztahů mezi suburbanitą a původním obyvatelstvem suburbii.

Naznačené aspekty sociálního klimatu do značné míry vystihuje putnamovský směr chápání sociálního kapitálu (viz výše), což je zřejmě například z dimenzí indexu sociálního kapitálu (viz tabulka 9.1). Na rozdíl od konceptu kapitálu, je zřejmé, že sociální klima spíše vystihuje podmínky pro komunitní život, soužití v konkrétním území, které nemají primárně ekonomický užitek, ale charakterizují sociální situaci v komunitě. Zatímco sociální kapitál je možné vnímat jako potenciál nebo komparativní výhodu pro hodnocené komunity nebo územní jednotky v ekonomické soutěži, sociální klima má spíše deskriptivní charakter. Druhým rozdílem je i odlišné vnímání při hodnocení dobrého a špatného sociálního klimatu ve srovnání s vysokým a nízkým sociálním kapitálem. Zatímco vysoký sociální kapitál je možné objevit nejen v dobře fungujících komunitách, ale například také u organizovaných zločineckých skupin, sociální klima není utvářeno pouze těsností sociálních vazeb. To naznačuje, že oba pojmy nejsou zcela synonymní a mohou existovat například i komunity s nízkým sociálním kapitálem a kvalitním sociálním klimatem. Tuto myšlenku se pokusíme rozvést v závěru po představení empirických výsledků práce.

Metodika výzkumu

Z úvah naznačených v předchozím textu vyplývá, že v suburbánním prostředí chceme hodnotit sociální klima, které je však dobře popsáno putnamovsky konstruovanými dimenzemi sociálního kapitálu. Pro sledování sociálního prostředí v obci Jesenice jsme zvolili jako výchozí koncept Putnamův *index sociálního kapitálu* (viz tabulka 9.1). Protože se však index používá především pro měření sociálního kapitálu na úrovni celé společnosti nebo jednotlivých regionů, bylo jej pro potřeby našeho výzkumu nutné transformovat na podmínky relativně malé lokální společnosti a nalézt vhodné indikátory popisující jednotlivé dimenze. V rámci našeho výzkumu nejde o samotnou kvantifikaci indexu sociálního kapitálu, ale o analýzu jeho jednotlivých dimenzí v konkrétním čase a místě. Samostatné hodnocení dimenze dobrovolných aktivit bylo vypuštěno, neboť jsou z velké části zahrnuty v rámci aktivit jednotlivých sdružení (například ve fungování mateřských center nebo sportovních klubů) a jsou tedy hodnoceny stejnými indikátory. Seznam indikátorů vybraných pro charakterizaci jednotlivých dimenzí a zdroje informací pro jejich hodnocení jsou uvedeny v tabulce 9.2.

Tabulka 9.1: Putnamův index sociálního kapitálu

Dimenze	Indikátory
Komunitně organizovaný život	Podíl lidí ve výboru lokálních organizací za poslední rok, v manažerské pozici v klubech za poslední rok, počet občanských a sociálních organizací na 1000 obyvatel, průměrný počet klubových setkání za poslední rok, průměrný počet členů klubů a organizací
Angažovanost ve věcech veřejných	Volební účast v prezidentských volbách, počet uskutečněných veřejných setkání týkajících se města či školy
Komunitní dobrovolnictví	Počet neziskových organizací na 1000 obyvatel, průměrný počet účastí v komunitních projektech za poslední rok, průměrný počet účastí na dobrovolnické práci v posledním roce
Neformální sociabilita	Souhlas s výrokem: „Trávím hodně času návštěvami přátel“, průměrný počet uspořádaných domácích párty v posledním roce
Sociální důvěra	Souhlas s výrokem: „Většinu lidí lze věřit“, souhlas s výrokem: „Většina lidí je čestná“.

Zdroj: Putnam 2000, upraveno podle Šafr, Sedláčková (2006, s. 49)

Tabulka 9.2: Indikátory sociálního kapitálu v obci Jesenice

Dimenze	Indikátor	Zdroj dat
Komunitně organizovaný život	existence zájmových občanských sdružení	Registr ekonomických subjektů, internetové stránky sdružení
Angažovanost ve věcech veřejných	existence politických občanských sdružení účast v komunálních volbách účast na veřejném životě	Registr ekonomických subjektů, internetové stránky sdružení Volební statistika dotazníkové šetření, řízené rozhovory
Neformální sociabilita	mezilidské vztahy obyvatel	dotazníkové šetření, řízené rozhovory
Sociální důvěra	mezilidská důvěra	dotazníkové šetření, řízené rozhovory

Zdroj: vlastní zpracování

Metodika empirického výzkumu má rysy typické případové studie. Nespornou výhodou studia malých územních jednotek a jejich lokálních komunit je možnost využít intenzivního výzkumu a postihnout detailní hodnocení kauzálních závislostí a lokálních specifik v konkrétním území. Rovněž měření sociálního kapitálu umožňuje přímé zjišťování charakteristik sociálního kapitálu namísto zástupných statistických indikátorů. Další výhodou je územní ohraničení lokálních komunit ve formě prostorově vymezené obce (v našem případě Jesenice) a omezení sledování pouze na vnitřní vztahy mezi rezidenty obce. V práci využíváme kombinaci kvantitativních a kvalitativních metod šetření. Základní výzkumné komponenty tvoří dotazníkové šetření mezi novými obyvateli obce, řízené rozhovory s důležitými aktéry místního života, analýza statistických dat a doplňkové studium dalších dokumentů.

Dotazníkové šetření, které se zaměřovalo na postižení měnícího se sociálního prostředí (integrace do místní komunity a navazování nových kontaktů, občanská angažovanost a politická participace), proběhlo mezi novými obyvateli Jesenice v červnu 2006. V Jesenici byly vybrány čtyři lokality nové bytové výstavby: Horní Jirčany, Kocanda, Mladíkov a Osnice (viz obrázek 9.1). Respondenti byli kontaktováni s žádostí o vyplnění dotazníku osobně. Protože nebylo technicky možné oslovit všechny nově příchozí obyvatele, byli respondenti vybráni v rámci sledovaných lokalit náhodným výběrem (celkově bylo získáno 148 dotazníků a pokryta tak zhruba pětina nových domácností). Tento výběr je možné považovat za reprezentativní vzorek nových suburbanitů v obci. Základní charakteristiky sociodemografické struktury sledovaných domácností jsou uvedeny v tabulce 9.3.

Tabulka 9.3: Sociodemografická struktura členů domácností respondentů dotazníkového šetření v Jesenici

Lokalita	Počet respondentů	Počet členů domácnosti	Podíl vysokoškolsky vzdělaných	Věkový průměr	Průměrný počet let v lokalitě
Horní Jirčany	23	66	43 %	33,2	4,5
Kocanda	46	125	27 %	31,1	2,6
Mladíkov	55	168	48 %	33,7	5,5
Osnice	24	77	39 %	30,7	2,3
Obec Jesenice	148	452	40 %	32,8	3,8

Zdroj: dotazníkové šetření, 2006

Výsledky dotazníkového šetření následně doplnily řízené rozhovory s aktéry místního veřejného života. Strukturovaný rozhovor mapoval názory respondentů na vztahy obyvatel v obci, vzájemnou důvěru, možnosti trávení volného času a zapojení obyvatel do veřejného, politického a společenského života v obci (struktura řízeného rozhovoru je uvedena v příloze 9.1). Celkem bylo vybráno 15 aktérů různých profesí (vedení obce, zaměstnanci obecního úřadu, poštovní doručovatelka, místní podnikatelé, zaměstnanci obchodu a restaurací), z nichž pouze sedm uvedlo, že mají dobré znalosti místních poměrů a jsou schopni a ochotni kladené otázky zodpovědět. Seznam respondentů a jejich stručná charakteristika je uvedena v tabulce 9.4.

V práci byly doplnkově použity další statistické a elektronické zdroje informací. Struktura občanských sdružení registrovaných v obci vychází z Registru ekonomických subjektů (RES), volební statistika do obecních zastupitelstev využívá Volební server Českého statistického úřadu (www.volby.cz), bytová výstavba, migrace a demografické ukazatele vycházejí z dalších databází ČSÚ uvedených v seznamu literatury. Ve výzkumu byla dále využita čísla místního zpravodaje Jesenický kurýr

z období leden 2006 – květen 2007, informační publikace a internetové stránky týkající se obce, občanských sdružení a územní plán obce.

Tabulka 9.4: Dotazované osoby angažované ve veřejném dění obce

Respondent	Místo bydliště	Věk	Znalost místních poměrů
Místostarostka obce	v obci (starousedlík)	40–50	dobrá
Ředitelka ZŠ	mimo obec	50–60	dobrá
Členka sociální komise, pořadatelka charitativní sbírky	v obci (novousedlík)	50–60	zná spíše starousedlíky
Poštovní doručovatelka	v obci (starousedlík)	30–40	zná spíše starousedlíky
Obsluha restaurace	mimo obec	50–60	střední
Prodavačka z cukrárny	v obci (starousedlík)	60–70	dobrá, zná více starousedlíky
Místní podnikatel	v obci (novousedlík)	30–40	spíše nízká

Zdroj: terénní šetření, 2007

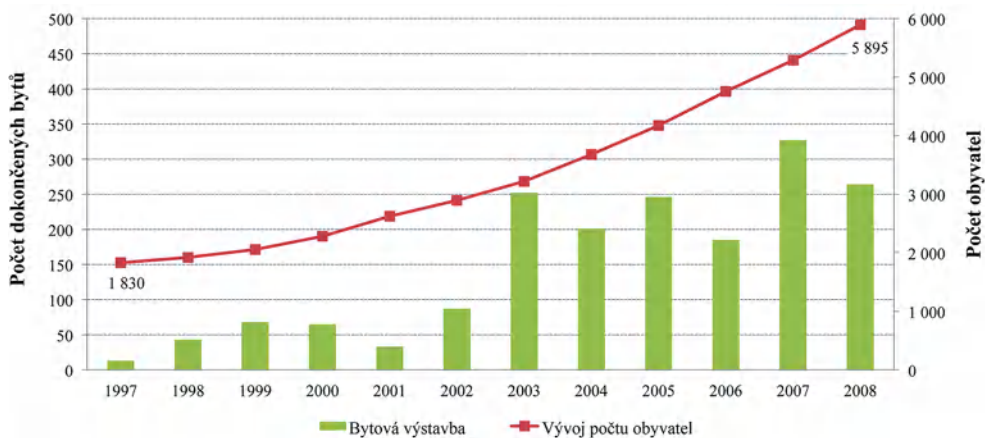
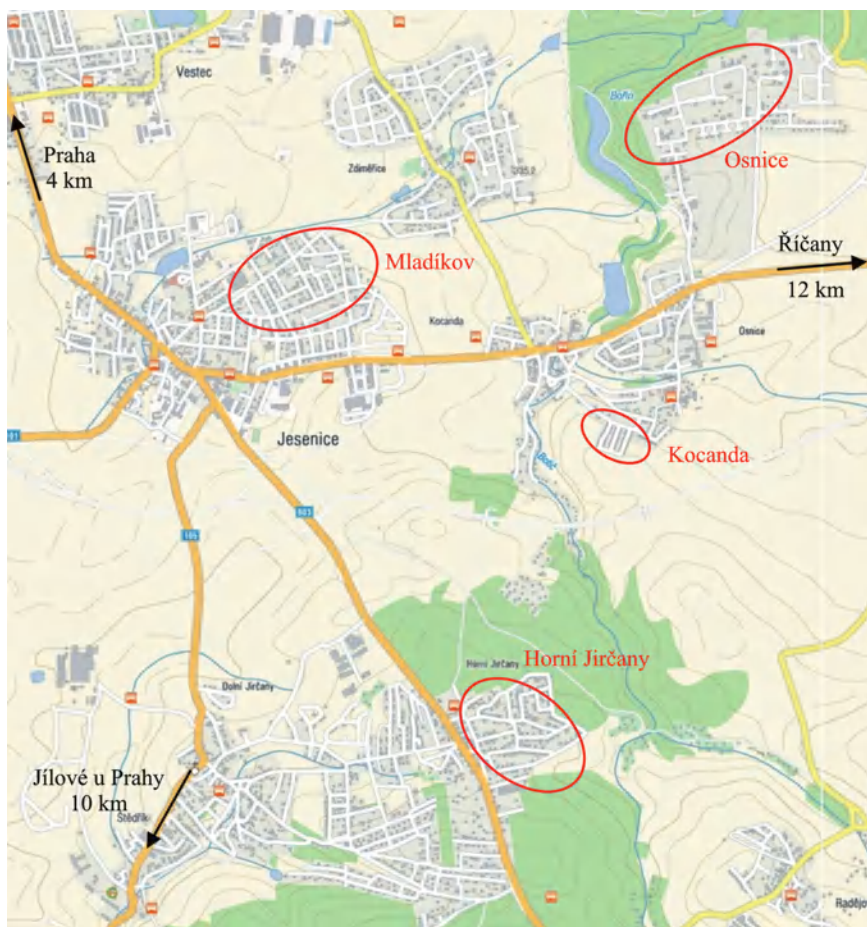
Případová studie Jesenice u Prahy

Jesenice představuje rychle se rozvíjející obec v těsném zázemí Prahy, rozsahem ji můžeme považovat za největší suburbium v České republice. Obec je tvořena čtyřmi katastry: Jesenicí, Horními Jirčany, Osnicí a Zdiměřicemi. Lokality nové bytové výstavby, jejichž obyvatelé byli oslovováni v rámci dotazníkového šetření, jsou zakresleny na obrázku 9.1. Občanská vybavenost obce je ve srovnání s jinými suburbánními obcemi na poměrně dobré úrovni, v obci je zaveden plynovod, vodovod i kanalizace, nově postavená základní škola (2003), dvě mateřské školy, zdravotní středisko s praktickými, zubními i specializovanými lékaři a obecní knihovna. V obci se též nachází několik obchodů (včetně dvou supermarketů), společenské centrum, kinokavárna, bowling, restaurace a dětská hřiště. V Jesenicích také funguje řada sportovních klubů a zájmových organizací.

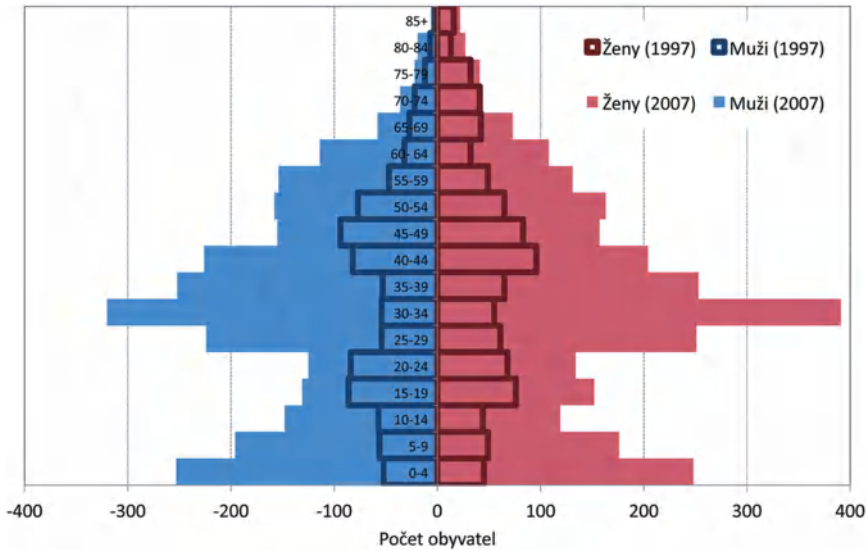
Výstavba nových rezidenčních lokalit začala v Jesenicích ve druhé polovině 90. let. Období do roku 2002 můžeme označit jako prvotní fázi suburbánního rozvoje, v němž nová výstavba výrazně nezastínila svým objemem původní jádro obce. Masivní fáze suburbanizace začíná až v dalších letech, kdy bylo dokončeno několik velkých developerských projektů a průměrný počet dokončených bytů vzrostl až zhruba na 250 ročně. Takto rozsáhlou výstavbou dochází pomalu až k postupnému propojování jednotlivých sídel tvořících obec Jesenice. Populační nárůst ve sledovaném období mezi lety 1997–2008 následoval dynamiku výstavby nových bytů: počet obyvatel se více než ztrojnásobil. Takové zvýšení znamenalo velmi razantní zásah do místní komunity, ale také vytvořilo silnou poptávku po určitém druhu služeb (např. školství), jejichž budování je za bytovou výstavbou zpožděno.

Obrázek 9.1:
Jesenice u Prahy a vymezení sledovaných území nové výstavby

Zdroj:
Mapy České republiky
(amapy.
centrum.cz),
upraveno

Obrázek 9.2: Nová bytová výstavba a vývoj počtu obyvatel v Jesenici mezi lety 1997–2008 Zdroj: ČSÚ, 1997–2008

Obrázek 9.3:
 Proměna věkové struktury obyvatel obce Jesenice mezi lety 1997–2007
 Zdroj: ČSÚ, 1997–2007

Příchodem velkého počtu nových obyvatel se výrazně proměnila věková struktura obyvatel obce (viz obrázek 9.3). V posledních deseti letech došlo k omlazení obyvatelstva a proměně zastoupení jednotlivých věkových složek v populaci. Zatímco v roce 1997 je zastoupení věkových skupin relativně rovnoměrné, o deset let později zjišťujeme nadprůměrné zastoupení mladých rodin (dětí ve věku do 10 let a jejich rodičů od 25 do 44 let). Podobné výrazné dvougenerační věkové složení měla řada pražských sídlišť v době svého vzniku (Musil 1985, Fořtová 2007). Příčinu výrazného omlazení populace můžeme přičítat zejména specifické věkové struktuře migrantů, v poslední době se však zvyšuje vliv přirozeného přírůstku obyvatel (tedy narození dětí rodičům, kteří v obci bydlí). Kromě zvýšení podílu „rodičovské“ a „dětské“ skupiny na populaci se citelně zvýšil i absolutní počet obyvatel těchto skupin. Takové navýšení pak vytváří tlak na kapacitu sociální infrastruktury (zejména školských zařízení, ale také dětských i dospělých praktických lékařů a dalších služeb).

Podobně dochází také k proměně sociálního statusu obyvatel Jesenice. Nově postavené domy a byty jsou totiž finančně dostupné pouze středním a vyšším příjmovým skupinám obyvatel. To lze zprostředkovaně doložit vysokým podílem nových suburbanitů s vyšší úrovní vzdělanosti. Z analýzy migračních proudů v letech 1998–2004⁴³ vyplývá, že postupem času docházelo ke zlepšování vzdělanostní struktury migrantů a tím i celkové vzdělanostní úrovně obyvatelstva

⁴³ Statistika migrace zjišťuje strukturu podle vzdělání jen do roku 2004.

Jesenice (viz tabulka 9.5). Díky tomu dochází k výraznému posilování lidského kapitálu v obci.

Tabulka 9.5: Proměna vzdělanostní struktury obyvatel obce Jesenice mezi lety 1991–2004

Dokončené vzdělání	Struktura obyvatelstva		Struktura přistěhovalých	
	1991	2001	1998–2000	2001–2004
Základní a neukončené	33 %	20 %	15 %	8 %
Středoškolské bez maturity	39 %	37 %	39 %	18 %
Středoškolské s maturitou	22 %	30 %	26 %	40 %
Vysokoškolské	6 %	14 %	20 %	35 %
Počet obyvatel/migrantů nad 15 let	1382	2034	369	1062

Zdroj: SLBD 1991, SLBD 2001, ČSÚ 1998–2004

Změny sociálního prostředí v Jesenicích

Zatímco v předchozí podkapitole byla charakterizována především sociální a demografická struktura nebo potenciální lidský kapitál, jádro příspěvku je soustředěno na konkrétní projevy a dopady měnící se sociální struktury v jednotlivých dimenzích sociálního klimatu. V textu do jisté míry hodnotíme spíše konkrétní dopady a projevy suburbanizace. V jemném rozčlenění mezi potenciálem (zejména ekonomickým) vyjádřeným v sociálním kapitálu a konkrétní situaci ve vybraném místě a čase vystiženou sociálním klimatem, se spíše zaměříme na posledně zmíněnou součást sociálního prostředí v obci a jejich jednotlivých lokalitách. Pro systematické hodnocení je však vhodné použít dimenze Putnamova indexu diskutované v úvodní části příspěvku, mezi které řadíme neformální sociabilitu, důvěru a vzájemnou pomoc a rozsah zapojení do života komunity a angažovanost ve věcech veřejných.

Neformální sociabilita

Nedílnou dimenzí sociálního prostředí je povaha mezilidských vztahů v dané lokalitě. Zejména v případě suburbánních lokalit, do kterých přichází značný počet nových obyvatel z různých rezidenčních prostředí a mění se tím nezabíratelně charakter místního sociálního klimatu, nabývá tento aspekt na významu. Vytvoření dostatečně husté sítě vztahů mezi různými skupinami obyvatel obce je totiž nutnou podmínkou pro využití potenciálu, který s sebou noví obyvatelé přinášejí: mají značný lidský (vzdělání) i individuální sociální kapitál (Špačková, Ouředníček, 2011).

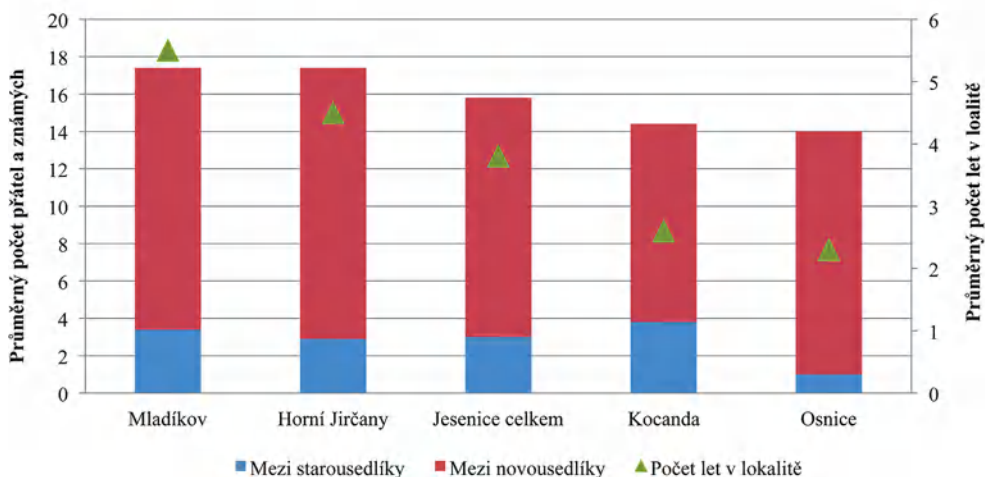
V suburbanizujících se obcích můžeme rozlišit dva nové a zpravidla charakterově odlišné typy mezilidských vztahů, které bývají navazovány jednak mezi starými a novými rezidenty a také mezi novými obyvateli navzájem. Mezi novými obyvateli navzájem bývají obvykle navazovány vztahy nejprve především díky prostorové blízkosti: jsou to bezprostřední sousedé. Zároveň jsou si noví obyvatelé bližší i v sociální rovině: sociálním a ekonomickým statutem, životním stylem a fází v životním cyklu. Je proto pravděpodobné a zcela přirozené, že vztahy mezi nově příchozími obyvateli navzájem budou četnější a silnější než mezi nově příchozími obyvateli a starousedlíky.

Integrace nově příchozích obyvatel do života místní komunity však nemusí probíhat zcela rovnoměrně. Potočný (2006) rozděluje novousedlíky na dva odlišné typy. K prvnímu typu patří obyvatelé, kteří si poměrně rychle vytvářejí vazbu k lokalitě, mají tu svůj domov a chtějí tu zestárnout. Tito lidé mají podle něj potřebu budovat nové vztahy, vyhledávají je i mezi starousedlíky a vědí, že je nutné se částečně přizpůsobit místnímu stylu života. Obyvatelé druhého typu Potočný (2006) označuje za „konzumenty dobrého bydlení“. Tito lidé nemají potřebu navazovat nové vztahy, často odjíždí pryč, žijí víceméně nezávisle na místním dění a nemusí mít v úmyslu v obci zůstat napořád. Kromě pořízení nového (vyhovujícího) bydlení je jednou z hlavních motivací nově přistěhovaných obyvatel také únik z městského stresu, klid a soukromí v osobním životě. Někteří novousedlíci proto preferují spíše jen okrajové zapojení do místní komunity.⁴⁴

Postupnou integraci nových obyvatel do místní komunity dokládají i výsledky dotazníkového šetření. Jedním z ukazatelů integrace je počet kontaktů, které novousedlíci navázali v místě svého nového bydliště. Ten je logicky výrazně ovlivněn dobou, po kterou zde noví obyvatelé bydlí: v lokalitách, v nichž bydlí nově příchozí déle (Mladíkov a Horní Jirčany), uvádějí respondenti vyšší průměrný počet přátel a známých v obci (viz obrázek 9.4). Naopak obyvatelé mladších lokalit (Kocanda a Osnice) prozatím vykazují nižší úroveň integrace do místní komunity. Je však nutné si uvědomit, že jde o průměrné hodnoty počtu kontaktů a někteří noví rezidenti nemusí být do místní komunity jakkoliv zapojeni: zhruba 15 % respondentů uvedlo, že v místě bydliště nemají žádné přátele nebo známé. Určitý druh anonymity tak v některých částech Jesenice nebo u některých nově příchozích přetrvává.⁴⁵

⁴⁴ Richard Florida popisuje tento stav, kdy rezidenti preferují spíše nízkou participaci ve veřejném životě a omezenou komunikaci se sousedy jako *kvazi-anonymitu* (Florida, 2003).

⁴⁵ Z terénního šetření vyplývá, že novousedlíci někdy neznají název sousední ulice nebo dokonce ani jména sousedů.

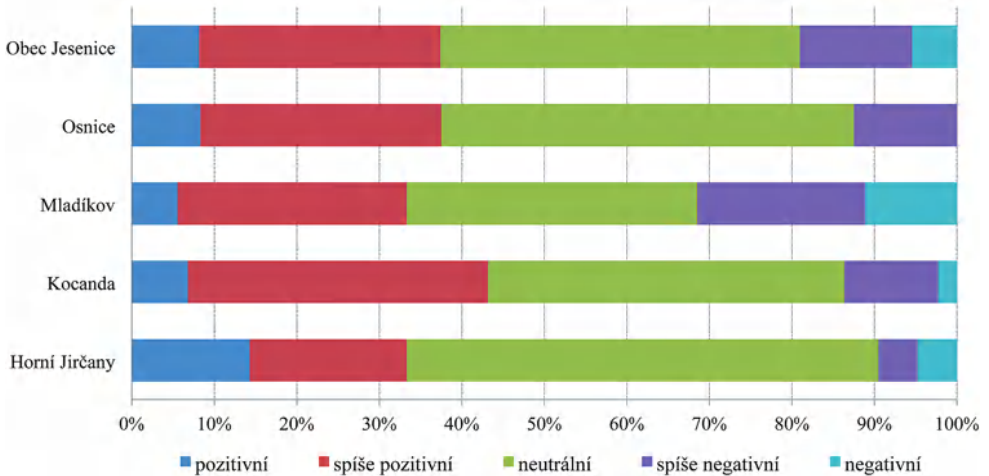

Obrázek 9.4: Počet přátel a známých nově přistěhovaných obyvatel Jesenice (N=142)
 Zdroj: dotazníkové šetření, 2006

Výsledky šetření dále ukazují, že nově příchozí obyvatelé navazují kontakty především mezi sebou navzájem: starousedlíci tvoří pouze pětinu jejich přátel a známých v Jesenici (viz obrázek 9.4). Je proto důležité se zabývat také obecněji sociálním klimatem v obci: konkrétně vztahem mezi nově příchozími a starousedlíky. Z obrázku 9.5 vyplývá, že výpovědi respondentů – novousedlíků o spíše pozitivním vztahu obou skupin převažují nad vztahem negativním. Avšak fakt, že téměř polovina všech respondentů se přiklání k neutrální odpovědi, vypovídá o malé vyvinutosti vztahů mezi oběma skupinami obyvatel.⁴⁶

Sociální klima se v jednotlivých sledovaných částech Jesenice poměrně liší. Špatný dojem ze soužití převládá v jádrové části Jesenice v Mladíkově: po odečtení neutrálních odpovědí těsně převažuje počet obyvatel, kteří uvádí špatné vztahy mezi starousedlíky a nově přistěhovanými. Velká část respondentů uvádí, že příčinou horšího soužití je závist ze strany starousedlíků, nepravdivé představy o finanční situaci nově příchozích: „Myslí si, že tady žijí samí boháči, ale neuvědomují si, že většina má hypotéky, které budou dlouho splácet.“ a „nelibost s rychle se rozvíjející obcí a stěhováním nových obyvatel, protože to vede ke zhoršování dopravy a přetížení služeb“. Rezidenti ostatních lokalit se vyjadřují o svých pocitech ze soužití příznivěji a podíl kladných odpovědí dosahuje kolem 75 % (opět po odečtení neutrálních odpovědí). Respondenti z většiny lokalit uvedli, že nevrzavost zvláště vnímají na veřejných schůzích na městském úřadě.

⁴⁶ Je totiž obecným jevem dotazníkových šetření, že respondenti, kteří si nejsou svou odpovědí jisti a nemají vyhraněný názor, nejčastěji volí odpověď neutrální (Disman 2002).

Obrázek 9.5: Soužití starých a nových obyvatel deklarované novosedlíky (N=147)

Zdroj: dotazníkové šetření, 2006

Jeden z nich vidí důvod v rychlejší budování sítí technické infrastruktury v nově vznikajících sídlišťích oproti staré části obce. Na druhé straně někteří obyvatelé Horních Jirčan, kde je soužití vnímáno nejlépe, pozorují opačný efekt: „Původní obyvatelé jsou rádi za zlepšení infrastruktury, protože stoupá hodnota jejich nemovitostí.“ Dalším pozitivním názorem je, že panuje oboustranná spokojenost, protože původní obyvatelé byli majiteli pozemků a na jejich prodeji jako stavebních parcel pro výstavbu nového bydlení vydělali.

Hodnocení vztahu starousedlíků a nově příchozích přímo aktéry místního komunitního života je poměrně pesimistické. Podle nich si většina původních obyvatel stěžuje na neosobnost jednání, aroganci, odtažitost, nerespektování místních zvyků apod. Noví obyvatelé na druhou stranu vnímají předsudky a závisť. Tato averze a rozdělení obyvatel na dvě skupiny se přenáší i na děti a už ve škole se dělí na dva tábory. Ředitelka místní základní školy k tomu v rozhovoru uvedla, že původní a nové rezidenty od sebe odděluje docela jiný životní styl. Staří rezidenti měli své zaběhnuté tradice a zvyky, respekt ke starším občanům a například zdravení pro ně bylo samozřejmostí, většinou se navzájem znali a pojil je vztah k lokalitě. Podle ředitelky udržování těchto zvyků vyžaduje klid, který s sebou přináší vesnický způsob života. Ten však noví obyvatelé svým příchodem narušili. Členka sociální komise vidí hlavní problém v tom, že většina lidí v obci je velmi zaměstnaná a nemá čas na navazování a udržování mezilidských vztahů.

Na otázku, co by přispělo ke zlepšení vztahů, nebyli dotazovaní schopni odpovědět. Ředitelka školy vidí jedinou možnost ve zvýšení tolerance na obou

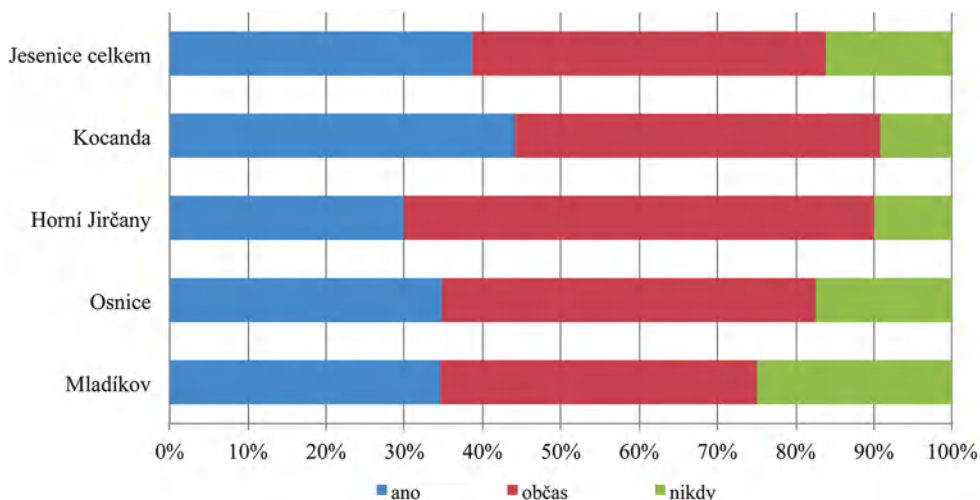
stranách. Nově příchozí by měli respektovat některé zvyky původních obyvatel, starousedlíci pak zase rychlý a odlišný styl života nových obyvatel. K tomu je však zapotřebí vůle, která zatím podle ní na obou stranách chybí. Vedení základní školy má v úmyslu pořádát akce, které by měly vést ke vzájemnému poznávání, neboť nevraživost z velké části pramení z toho, že se obyvatelé mezi sebou neznají a jejich předsudky nejsou založeny na zkušenostech. Jiný pohled nabízí soukromý podnikatel, který bydlí v nové části Jesenice – v Mladíkově, když uvádí: „*Nejsem si jist, zda je potřeba vztahy v tomto směru zlepšovat. Pro řadu lidí byl resp. stále je domek za Prahou vytouženým snem, představou určitého klidu, jisté izolace a anonymity, a tak se jim nějaká výraznější sociální angažovanost dá těžko nutit.*“ Do určité míry se zde může uplatnit i rozdílná vnitřní a vnější (ředitelka v obci nebydlí) percepce každodennosti a odlišné požadavky na rezidenční prostředí (viz předchozí poznámka o preferované kvazi-anonymitě u části nových suburbanitů).

Důvěra a vzájemná výpomoc

Důvěra je jedním z klíčových ukazatelů sociálního kapitálu.⁴⁷ V této kapitole se budeme zajímat o důvěru v ostatní lidi bydlící v obci, neboť je v případě poměrně malé zkoumané společnosti relevantnější. Dotazovaní aktéři místního společenského života ve většině svých výpovědí uváděli, že mezilidská důvěra mezi obyvateli Jesenice je, ale většinou ji pocítují mezi původními starousedlíky. Důvěra mezi nimi totiž vyplývá z dlouhodobého soužití a vzájemného poznání. Do poloviny 90. let si navíc Jesenice zachovávala ryze vesnický ráz, což udržování mezilidské důvěry podporovalo. Klíčovou otázkou tedy je, zda panuje mezilidská důvěra i mezi novými obyvateli. Jako ukazatel mezilidské důvěry mezi nově příchozími obyvateli byla zvolena intenzita vzájemné výpomoci v některých (závažnějších) životních situacích: konkrétně v případě zda si lidé v okolí pomáhají, když potřebují pohlídat dům v době své nepřítomnosti (např. když jsou na dovolené). Smyslem otázky položené v dotazníkovém šetření tedy bylo zjistit, zda nově příchozí důvěřují lidem v okolí svého bydliště natolik, že jim přenechají starost i o svůj dům, který představuje nezanedbatelný majetek.

Z dotazníkového šetření vyplývá, že hlídání domu je mezi novými sousedy v Jesenici poměrně běžnou záležitostí. Více než čtyři pětiny respondentů totiž uvedly, že jestliže jejich soused není doma, je zvykem, že lidé v jeho sousedství mu hlídají dům, zalévají květiny nebo hlídají psa (viz obrázek 9.6). Výpovědi

⁴⁷ Podle Stachové (2006) existují dva typy důvěry: i) důvěra v rovině obecné, tedy důvěra v lidi ve společnosti (tzv. důvěra generalizovaná) a ii) důvěra v konkrétní společenské instituce, důvěra institucionální či politická.

Obrázek 9.6: Vzájemná výpomoc jako forma mezilidské důvěry v Jesenicích Zdroj: dotazníkové šetření, 2006

Poznámka: Konkrétní znění tvrzení je: „Jestliže nějaký soused není doma, tak mu soused(é) hlídá(ji) dům, zalévají květiny nebo hlídají psa.“

z jednotlivých lokalit se přitom výrazně neliší. Také podle ředitelky základní školy je v Jesenicích zvykem, že si lidé v okolí poměrně často vypomáhají v každodenním životě: pohlídají si děti nebo je vyzvednou ze školy. Na druhou stranu uvádí i příklady, kdy noví rezidenti nemají důvěru ani v blízké sousedy. Tato nedůvěra pramení často ze špatných vztahů a prvních vzájemných zkušeností vzniklých během staveb nových domů a venkovních terénních úprav nebo i z jednoduchého nezájmu o své okolí.

Rozsah zapojení do života komunity a angažovanost ve věcech veřejných

V České republice, podobně jako v ostatních postsocialistických zemích, je veřejná angažovanost obecně stále na poměrně nízké úrovni podobně jako důvěra ve veřejné instituce (Křap, 2006). Veřejná angažovanost je podle Sedláčkové (2006) vyšší u lidí mladších a s vyšším vzděláním a právě těchto osob v suburbánních obcích přibývá. Domníváme se proto, že postupující proces suburbanizace vede ke zvyšování veřejné angažovanosti v dotčených obcích. S příchodem nových obyvatel s vyšším sociálním i ekonomickým statutem dochází k růstu heterogenity místní společnosti a k možnému střetu více rozličných zájmů. Jejich prosazování následně přispívá k vyšší politické participaci (Oliver, 2001, Vobecká, Kostecký, 2007).

Jednou z možností, jak se začlenit do veřejného života obce, je aktivní účast v činnosti některého sdružení či organizace. Tento typ sdružování je jedním z nejdůležitějších při budování sociálních sítí. Ty posilují pocit solidarity a komunity ve společnosti, čímž umožňují spolupráci členů, jejich rodin a známých a zvyšují pocit důvěry v ostatní lidi v lokalitě. Podle registru ekonomických subjektů bylo v obci Jesenice v roce 2007 registrováno 31 sdružení, mezi něž patřily různé spolky, svazy a kluby, dále dvě nadace a dva nadační kluby. Aby bylo možné odpovédět na otázku, zda může mít proces suburbanizace a příchod nových obyvatel vliv na zakládání sdružení, byla sdružení rozdělena do tří skupin podle data vzniku: období do roku 1995, mezi lety 1995 a 2000 (první fáze suburbanizace) a období po roce 2000 (masivní fáze suburbanizace). Zatímco v prvním i druhém vymezeném období vznikl poměrně nízký počet sdružení (šest, respektive čtyři), v posledním období masivní suburbanizace lze pozorovat boom v jejich zakládání (21 nových sdružení a spolků).⁴⁸ To lze spojovat s rychlým nárůstem počtu obyvatel, ale také problémů, které z rychlého rozvoje vyplývají (nedostatek míst v mateřské a základní škole, nedostatek příležitostí pro trávení volného času dětí i dospělých, nepřiměřený růst nové rezidenční zástavby apod.). Řada z nových obyvatel se rozhodla pro osobní angažovanost v jejich řešení. Pro další analýzu byla sdružení rozdělena podle účelu vzniku na dvě skupiny.

Do první skupiny patří sdružení na podporu určité zájmové činnosti, která většinou slouží k organizaci aktivit volného času. Díky příchodu nových obyvatel a zejména jejich věkové struktuře, která je typická vysokým zastoupením dětí a mladých lidí, se navýšila poptávka po tomto typu služeb. Svoji činnost tedy rozvíjejí intenzivně jak spolky, které již v obci fungovaly dříve, a teď mohou svoji činnost díky větší členské základně posílit (např. fotbalový klub), tak sdružení, která vznikají v obci nově. V Jesenicích dnes funguje poměrně široká paleta zájmových sdružení, mezi něž patří zejména sportovní kluby a spolky pro děti. Zvláštním typem sdružení je mateřské centrum, které do jisté míry nahrazuje činnost místní mateřské školy a jehož činnost zajišťují především aktivní ženy na mateřské dovolené.

Poměrně vysokou míru zapojení do organizace aktivit pro děti potvrzuje i ředitelka místní základní školy. Z jejího pohledu je zájem rodičů veliký a spolupráce je na velice dobré úrovni. Rodiče podle ní přinášejí nové nápady na pořádání různých akcí (např. workshopy a dílny), zejména noví rezidenti projevují velice dobré organizační schopnosti a tyto akce jsou schopni i sponzorovat. Na tomto příkladu vidíme, že je možné poměrně dobře transformovat značný lidský kapitál, kterým novousedlíci disponují, ve prospěch jesenických dětí.

Druhou skupinu tvoří sdružení vzniklá pro podporu rozvoje určité lokality nebo dosažení určitého cíle ve směřování rozvoje obce. Jejich vznik je zcela novým fenoménem v suburbánních obcích a souvisí přímo s průběhem a charakterem procesu v dané lokalitě. Sdružení často vznikají v případě ohrožení pocítovaného rezidenty určité lokality, kterým je například plánovaná výstavba v těsné blízkosti jejich domů, nebo při snaze o prosazení vlastních zájmů v rámci rozvoje obce (např. dobudování místní komunikace developerem nebo obcí). Ukazuje se, že nově přichozí obyvatelé jsou v této činnosti obecně aktivnější než starousedlíci a jednodušeji se semknou k prosazování zájmů své čtvrti. Rovněž aktivněji vystupují ve volbách a snaží se o zvolení svých zastupitelů či starosty (Cílek, Baše, 2005), přičemž sdružení tohoto typu mohou představovat platformu pro tvorbu společné kandidátní listiny do obecních voleb. Řešení určitého problému, který novousedlíci vnímají jako zásadní, funguje jako impulz k seznámení a setkávání, posiluje pocit přináležitosti k místu a místní komunitě. Potenciál novousedlíků tedy vede k rozvoji sociálního kapitálu v obci, někdy ovšem za cenu vyhocení mezilidských vztahů a zvyšující se polarizace mezi starousedlíky a nově přichozími. Ačkoliv se zvyšuje a aktivizuje sociální kapitál vybraných skupin obyvatelstva, zhoršuje se sociální klima v obci.

V Jesenicích lze pozorovat vznik několika takových sdružení. Jedním z nich bylo Sdružení pro rozvoj lokality „Za Rybníkem“, které bylo založeno v roce 2002. Ze stanov sdružení vyplývá, že hlavním cílem sdružení byla dostavba veškeré infrastruktury, kultivace a rozvoj lokality, ochrana životního prostředí a dodržování právních předpisů orgány obecního úřadu. Sdružení se snažilo zamezit změnám územního plánu, které by rozšiřovaly zastavitelné plochy zejména v sousedství dané lokality. Sdružení docílilo „pouze“ dokončení infrastruktury a jeho aktivita byla později pozastavena. Ukazuje se tedy, že aktivita sdružení nemusí být trvalá a často ustává po úspěšném (nebo i neúspěšném) vyřešení problému.

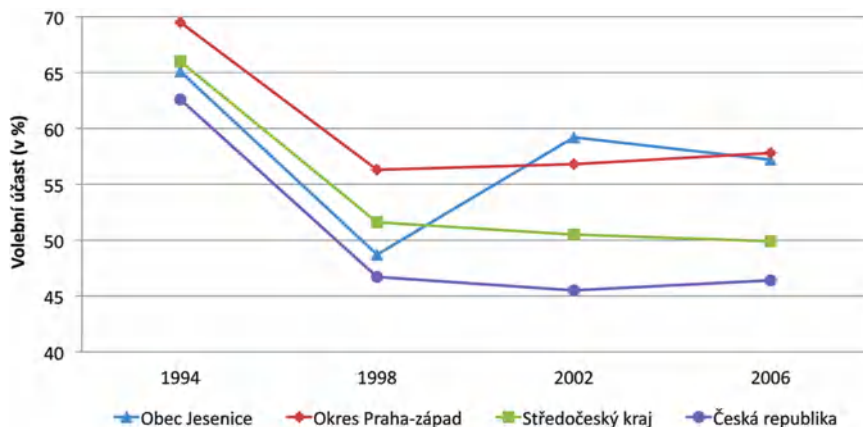
Druhým podobným sdružením vzniklým v roce 2006 bylo Občanské sdružení „Naše obec“. K jeho založení vedla nespokojenost některých obyvatel s kroky původního zastupitelstva, zejména s nedodržováním územního plánu a celkovou koncepcí vedení obce. Podle sdružení zastupitelstvo nedokázalo zajistit harmonii mezi růstem obce, tj. nárůstem obytných území, a budováním a rozvojem technické i sociální infrastruktury (mj. nedostatečná kapacita školy, nedostatek obchodů i služeb, možnost trávení volného času a málo zeleně). Další výtka byla špatná komunikace mezi vedením obce a občany, nízká informovanost obyvatel a následkem toho i klesající zájem obyvatel o veřejné dění. Iniciativa sdružení vedla až k sestavení kandidátky do komunálních voleb v roce 2006, v nichž získala téměř 60 % všech hlasů a v zastupitelstvu obce obsadila deset z celkových 17 mandátů.

Proti současnému zastupitelstvu se však velmi podobným způsobem zformovala další opozice (sdružení „Rozumný rozvoj“). Občanské sdružení vzniklo s cílem zamezit dalšímu podle něj živelnému rozvoji na území obce bez jasné urbanistické koncepce a existence dostatečné technické a sociální infrastruktury. Konkrétním úkolem, kvůli němuž bylo sdružení založeno, bylo zabránit přijetí třetí změny územního plánu, která k takovému rozvoji vede vymezením dalších zastavitelných území zejména v ochranném pásu Průhonického parku. Aktivita sdružení vedla až ke kandidatuře v komunálních volbách roku 2010.

Politickou participaci v Jesenici se zabývali ve své studii i Vobecká, Bernard a Žáčková (2007), když (mimo jiné) sledovali témata předvolební kampaně v komunálních volbách 2002 a 2006. V obou letech (a obdobně i v roce 2010) byla hlavním tématem otázka budoucího rozvoje, další výstavby a rozvoje infrastruktury. Na jedné straně je možné vznik a zapojení občanských sdružení do lokální politiky interpretovat jako posilování sociálního kapitálu. Na straně druhé je však z volebních programů všech tří volebních období evidentní, že změny nevedly k vyšší spokojenosti obyvatel s vedením obce a k vytvoření společného konsenzu v jejím dlouhodobém směřování.

Do organizace veřejného a politického života se však zapojuje jen určitá část obyvatel Jesenice. Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že do podobných aktivit organizovaných v obci se zapojuje zhruba pětina nových obyvatel a přibližně čtvrtina respondentů uvedla, že alespoň někdy byli na jednání místního zastupitelstva. Aktéři místního veřejného života navíc uvedli, že lidé mají o tyto aktivity zájem pouze v případě, kdy se jich daný problém bezprostředně týká, a to bez rozdílu, zda se jedná o staré či nové rezidenty. Podle Potočného (2006) se sousedé spojují a zakládají iniciativy typu NIMBY (not in my backyard). Autor tvrdí, že *„koalice jsou uzavírány pouze účelově a trvají většinou tak dlouho jako událost, která jejich vznik iniciovala“* (Potočný 2006, str. 9). Důležitá je však i skutečnost, že se obyvatelé v případě nastalého problému dokážou mobilizovat a postupovat společně.

Odlišnou formou politické participace, jež vyžaduje výrazně nižší aktivitu občanů, je účast v komunálních volbách. Vývoj účasti ve volbách do místního zastupitelstva je zřejmý z obrázku 9.7. Ukazuje se, že zatímco na vyšších hierarchických úrovních (Česká republika, Středočeský kraj a okres Praha-západ) průměrná volební účast spíše stagnuje, v Jesenici s rozvojem suburbanizace a příchodem nových obyvatel stoupá: z necelých 49 % v roce 1998 vzrostla na 58 % v roce 2006. Volební účast se zvyšuje zejména díky novým tématům v lokální politice, ke kterým patří hlavně otázka nové výstavby v obci a jejich dopadů.

Obrázek 9.7: Vývoj volební účasti do obecních zastupitelstev mezi lety 1994–2006
 Zdroj: Volební server ČSÚ (www.volby.cz – 7. 5. 2007)

Závěr a diskuse

Jesenice představuje velmi specifickou lokalitu v suburbánním zázemí Prahy. Je to v současnosti největší české suburbium, jež zažilo nejintenzivnější příliv nových obyvatel a jehož celkový počet obyvatel se v posledních 20 letech zvýšil již téměř čtyřikrát. To samozřejmě velmi ovlivnilo lokální sociální prostředí. Z hlediska neformální sociability došlo bezesporu k narušení dosavadního systému sociálních vazeb, nicméně výsledky výzkumu ukazují, že nově přistěhovalí v novém bydlišti postupně navazují kontakty se svými blízkými i vzdálenějšími sousedy. Předpokládáme, že neformální sociabilita se bude dále zintenzivňovat s časem, jak se budou noví obyvatelé postupně integrovat do života v obci (Špačková, Ouředníček, 2011). Příchod nových obyvatel také znamenal zvýšení zájmu o věci veřejné a způsob vedení obce, zejména ale z důvodů nespokojenosti obyvatel s negativními dopady nové výstavby. Ukazuje se, že celkově zvýšená občanská a politická participace nemusí nutně vést k harmonickému veřejnému životu.

V závěru je však nutné uvést, že některé v kapitole hodnocené dimenze sociálního kapitálu jsou obtížně měřitelné a jsou hodnoceny pouze zástupnými ukazateli. Hodnocení ve výpovědích respondentů-lokálních aktérů navíc odráží odlišné percepce pramenící z vnitřní znalosti lokální komunity nebo vnějšího vnímání založeného na určité nedůvěře k novému rozvoji a novým suburbanitům. Naproti tomu je měnící se sociální a demografická struktura obyvatelstva obce jasně měřitelná. Ze statistik migrace i struktury respondentů oslovených

dotazníkovým šetřením víme, že dochází ke zvyšování vzdělanostní úrovně a omlazování místní populace.

Pro suburbánní lokality je koncept sociálního kapitálu velmi zajímavý především v souvislosti s podstatnou sociální změnou místních komunit. Na příchod nových obyvatel lze nahlížet jako na posilování sociálního statusu i polarizaci sociální struktury. V každém případě však dochází k proměnám starých vazeb a vzniku nových struktur sociálních interakcí i sociálních sítí. Noví obyvatelé hledají v novém bydlišti spíše příjemné životní prostředí, bezpečí, soukromí a spíše kvazi-anonymitu (více viz Florida, 2003). Silnější sociální vazby nově příchozích v místě tak nejsou v řadě případů navazovány záměrně, ale spíše vyplývají ze sdílených problémů a zájmů. Noví obyvatelé si přitom zároveň uchovávají své vazby s přáteli v jiných částech metropolitního regionu. Lze konstatovat, že s příchodem nových obyvatel do obcí v suburbánním zázemí Prahy v každém případě dochází k otevření lokálního sociálního systému směrem do širšího metropolitního regionu a zároveň do odlišných sociálních skupin nových přistěhovalců a jejich kontaktů pracovních, společenských i rodinných.

Proces suburbanizace je, podobně jako každý nový jev, někdy považován za potenciální hrozbu pro místní komunitu a její sociální kohezi. Požadavek na míru sociální koheze na lokální úrovni je však diskutabilní. V této souvislosti totiž vyvstává otázka, zda je pro lokální společnost přínosná spíše vysoká míra sociální koheze a intenzivní zapojení obyvatel do místní komunity nebo je výhodnější existence širě vymezených sociálních sítí a aktivních kontaktů obyvatel v jiných částech metropolitního regionu. Ve své práci Forrest a Kearns (2001) poukazují na nevýhody silné sociální koheze lokální společnosti jednotlivých čtvrtí města a varují před přílišnou fragmentací městského regionu (podobně Musil, 2004). Volnější vztahy v místě bydliště podle našeho názoru umožňují suburbanitům udržovat aktivní kontakty s lidmi, kteří mohou být potenciálně přínosem pro lokální komunitu (mohou být zdrojem nových informací, kontaktů, sponzoringu apod.). Myslíme si, že právě tímto relativně volnějším zapojováním suburbanitů do místních komunit dochází k posilování kolektivního sociálního kapitálu v lokalitě, což přispívá k příjemnému sociálnímu klimatu v nových suburbánních lokalitách.

PODĚKOVÁNÍ

Kapitola vznikla jako výsledek projektu č. 404/10/0523 „Sociální deprivace v městském prostředí: objektivní a subjektivní dimenze“ Grantové agentury České republiky a resortního programu výzkumu Ministerstva životního prostředí SP/4i5/212/2007 „Suburbánní rozvoj, suburbanizace a urban sprawl v České republice: omezení negativních důsledků na životní prostředí“.

LITERATURA

- AALBERS, M. (2004): Suburbanisation. In: Kazepov, Y. (ed.): *Cities of Europe. Changing contexts, local arrangements, and the challenge to urban cohesion*. Blackwell, Malden, s. 1–7 (CD).
- ALRIDGE, S., HALPERN, D., FITZPATRICK, S. (2002): *Social Capital – What is it, and what does it imply for policy*. Discussion Paper (www.cabinetoffice.gov.uk/strategy/ – 7. 5. 2007)
- BERGER, B.M. (1961): The Myth of Suburbia. *Journal of Social Issues*, 17, č. 1, s. 38–49.
- BERNARD, J. (2006): Sociální integrace přistěhovalců z velkoměsta na vesnici v České republice a v Rakousku. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 42, č. 4, s. 741–760.
- BOURDIEAU, P. (1985): Forms of Capital. In Richardson J.G. (ed.): *Handbook of Theory and Research in Sociology of Education*, New York, Greenwood Press, s. 241–258.
- BURGESS, E.W. (1925): The Growth of the City: an Introduction to a Research Project. In: Park, R.E., Burgess, E.W., McKenzie, R. D. (eds.): *The City*. The Chicago University Press, Chicago, s. 47–62.
- CHECKOWAY, B. (1980): Large builders, federal housing programmes and post war suburbanisation. *International Journal of Urban and Regional Research*, 41, č. 1, s. 21–45.
- CÍLEK, V., BAŠE, M. (2005): Suburbanizace pražského okolí: Dopady na sociální prostředí a krajinu. (www.kr-stredocesky.cz – 7. 5. 2007)
- COLEMAN, J. (1988): Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology* č. 94, s. 94–120.
- DOBRINER, W.M. (1960): The Natural History of a Reluctant Suburb. In: Kramer, J. (ed.) (1972): *North American Suburbs: Politics, Diversity, and Change*. The Glendessary Press, Berkeley, s. 47–63.
- DISMAN, M. (2002): *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Karolinum, Praha, 374 s.
- DOLEŽALOVÁ, G., OUŘEDNÍČEK, M. (2006): Životní styl obyvatelstva v suburbánní zóně Prahy. In: Ouředníček, M. (ed.): *Sociální geografie Pražského městského regionu*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 143–159.
- GALČANOVÁ, L., VACKOVÁ, B. (2008): Rezidenční suburbanizace v postkomunistické České republice, její kořeny, tradice a současnost. *IVRIS Papers 08/02*. Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Brno, 23 s.
- FLORIDA, R. (2003): Cities and the Creative Class. *City & Community*, 2, č. 1, s. 3–19.
- FORŤOVÁ, B. (2007): *Vývoj věkové struktury Prahy s důrazem na stárnutí obyvatelstva na sídlištích*. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 51 s.
- GANS, H.J. (1962): Urbanism and suburbanism as a way of life. In: Pahl, R. E. (ed.): *Readings in Urban Sociology*. Pergamon Press, Oxford, s. 95–118.
- GANS, H.J. (1967): *The Lewittowners. Ways of Life and Politics in a New Suburban Community*. The Penguin Press, London.
- GIDDENS, A. (1997): *Sociology*. Third edition. Polity Press, Cambridge, 625 s.
- HAMPL, M. (2007): Regionální diferenciace současného socioekonomického vývoje v České republice. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 43, č. 5, s. 889–910.
- HARVEY, D. (1978): The Urban Process under Capitalism: A Framework for Analysis. *International Journal of Urban and Regional Research*, 2, č. 1, s. 101–131.
- HNILÍČKA P. (2005): *Sídelní kaše. Otázky k suburbánní výstavbě rodinných domů*. ERA. Brno.

- JACKSON, J. (2002): Urban Sprawl. *Urbanismus a územní rozvoj* 5, č. 6, str. 21–28.
- JANČÁK, V., HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., MARADA, M. (2008): Regional Differentiation of Selected Conditions for the Development of Human and Social Capital in Czechia. *Geografie*, 113, č. 3, s. 269–284.
- JANČÁK, V., CHROMÝ, P., MARADA, M., HAVLÍČEK, T., VONDRÁČKOVÁ, P. (2010): Sociální kapitál jako faktor rozvoje periferních oblastí: analýza vybraných složek sociálního kapitálu v typově odlišných periferiích Česka. *Geografie*, 115, č. 2, s. 207–222.
- KRAMER, J. (ed.) (1972): *North American Suburbs: Politics, Diversity, and Change*. The Glendessary Press, Berkeley, CA.
- KŘAP, T. (2006): Důvěra a politika v postkomunistických zemích. (www.socioweb.cz – 7. 5. 2007)
- LOURY, G. (1977): *Dynamic Theory of Racial Income Differences. Women, Minorities and Employment Discrimination*. Lexington, Mass. Lexington Books.
- MATĚJŮ, P., VITÁSKOVÁ, A. (2006): Trust and Mutually Beneficial Exchanges: Two Distinct Dimensions of Social Capital in Post-Communist Societies. *Sociologický časopis* 42, č. 3, s. 493–516.
- MUMFORD, L. (1961): *The city in history*. Penguin, Harmondsworth.
- MUSIL, J. a kol. (1985): *Lidé a sídliště*. Svoboda, Praha.
- MUSIL, J. (2004): Současná pojetí sociální soudržnosti a Česká republika. In: Musil, J. a kol.: *Pojetí sociální soudržnosti v současné sociologii a politologii*. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, CESES, Praha, s. 7–16.
- NICOLAIDES, B.M., WIESE, A., JACKSON, K.T. (eds.) (2006): *The Suburb Reader*. Routledge, New York a London.
- NOVÁK, J., SÝKORA, L. (2007): A City in Motion: Time-Space Activity and Mobility Patterns of Suburban Inhabitants and Structuration of Spatial Organization in Prague Metropolitan Area. *Geografiska Annaler – Human Geography*, 89B, č. 2, s. 147–168.
- OLIVER, J.E. (2001): *Democracy in Suburbia*. Princeton University Press, Princeton and Oxford.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2002): Urbanizační procesy obyvatelstva v Pražském městském regionu. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2003): Suburbanizace Prahy. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 39, č. 2, s. 235–253.
- OUŘEDNÍČEK, M. (ed.) (2006): *Sociální geografie Pražského městského regionu*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2007): Differential Suburban Development in the Prague Urban Region. *Geografiska Annaler: Human Geography*, 89B, č. 2, s. 111–125.
- OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J., TEMELOVÁ, J., PULDOVÁ, P. (2009): Metody geografického výzkumu města. In: Ferenčuhová, S., Hledíková, M., Galčanová, L., Vacková, B. (eds.): *Město: Proměnlivá ne/samozřejmost*. Pavel Mervart a Masarykova univerzita, Brno, s. 93–125.
- OUŘEDNÍČEK, M., POSOVÁ, D. (2006): Suburbánní bydlení v Pražském městském regionu: etapy vývoje a prostorové rozmístění. In: Ouředníček, M. (ed.): *Sociální geografie Pražského městského regionu*. Univerzita Karlova v Praze. Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 96–113.
- OUŘEDNÍČEK, M., ŠPAČKOVÁ, P., NOVÁK, J. (2012 eds.): *Suburbánní rozvoj, suburbanizace a urban sprawl v České republice*. Academia, Praha.

- PERGL, O., NOVÁK, J. (2010): Dopravní chování obyvatel suburbií – případová studie Jesenice. Suburbanizace.cz. Publikováno dne 4.3.2010 na www.suburbanizace.cz.
- PILEČEK, J. (2010): Koncept sociálního kapitálu: pokus o přehled teoretických a metodických východisek a aplikačních přístupů jeho studia. *Geografie*, 115, č. 1, s. 64–77.
- POTOČNÝ, T. (2006): Lidé na okraji. Případová studie satelitního městečka. *IVRIS Working Papers* 06/01. Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Brno, 47 s.
- PULDOVÁ, P. (2006): Vliv suburbanizace na změnu sociálního prostředí v zázemí Prahy. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 111 s.
- PULDOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M. (2006): Změny sociálního prostředí v zázemí Prahy jako důsledek procesu suburbanizace. In: Ouředníček, M. (ed.): *Sociální geografie Pražského městského regionu*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 128–142.
- PUTNAM, R. D. (1995): Bowling Alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy* 6, č. 1, str. 65–78.
- PUTNAM, R. (2000): *Bowling Alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- SAVAGE, M., WARDE, A. (1993): *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*. Macmillan Press, Houndmills a London.
- SEDLÁČKOVÁ, M. (2006): Důvěra v instituce. (www.socioweb.cz – 7. 5. 2007)
- SEDLÁČKOVÁ, M., ŠAFR J. (2005): Měření sociálního kapitálu. *Koncepce, Výzkumné projekty a zdroje dat*. SDA Info 7, str. 4–11.
- STACHOVÁ, J. (2006): Jak vzniká důvěra ve společnosti? (www.socioweb.cz – 7. 5. 2007)
- SUSOVÁ, K. (2007): Sociální kapitál v suburbánních oblastech: případová studie obce Jesenice u Prahy. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Praha.
- SUSOVÁ, K. (2009): Vliv internetu na komunitní život v suburbiích. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 101 s.
- SÝKORA, L. (ed.) (2002): *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky. Ústav pro ekopolitiku*, Praha, 191 s.
- SÝKORA, L. (2003): Suburbanizace a její společenské důsledky. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 39, č. 2, s. 217–233.
- SÝKORA, L., MATOUŠEK, R. (2009): Sociální kapitál a teritorialita sociálních sítí. In: Poštolka, V., Lipský, Z., Popková, K., Šmída, J. (eds.): *Geodny – Geodays 2008 – Sborník příspěvků z výroční konference ČGS, TU Liberec, Liberec*, s. 50–56.
- ŠAFR, J., SEDLÁČKOVÁ, M. (2006): Sociální kapitál. *Koncepty, teorie a metody měření*. Sociologické Studie/Sociological Studies 06/07, Sociologický ústav Akademie věd České republiky, Praha.
- ŠPAČKOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M. (2011): *Spinning a New Social Web of Prague's Suburbanites*. Cities.
- TCRP (2002): *Costs of Sprawl – 2000*. Transit Cooperative Research Program. National Academy Press, Washington, D.C., 606 s.
- ULLRICH, Z. (ed.): (1938): *Soziologische Studien zur Verstädterung der Prager Umgebung*. *Revue Sociologie a sociální problémy*, Praha, 335 stran.

- VOBECKÁ, J., BERNARD, J., ŽÁČKOVÁ, H. (2007): Jesenice. In Vobecká, J., Kostecký, T. (eds.) (2007): Politické důsledky suburbanizace. Analýza případových studií proměn politického chování a občanské participace ve vybraných suburbánních lokalitách Prahy a Brna. Sociologické studie/Sociological Studies 07, č. 8, Sociologický ústav Akademie věd České republiky, Praha, s. 18–24.
- VOBECKÁ, J., KOSTECKÝ, T. (eds.) (2007): Politické důsledky suburbanizace. Analýza případových studií proměn politického chování a občanské participace ve vybraných suburbánních lokalitách Prahy a Brna. Sociologické studie/Sociological Studies 07, č. 8, Sociologický ústav Akademie věd České republiky, Praha.
- WALKER, R. (1981): A theory of suburbanisation: Capitalism and the construction of urban space in the United States. In: Dear, M., Scott, A. eds.: Urbanization and Urban Planning in Capitalist Society. Methuen, London, s. 383–429.
- WIRTH, L. (1938): Urbanism as a Way of Life. In: LeGates, R.T., Stout, F. (eds.) (1996): The City Reader. Routledge, London a New York, s. 189–197.
- WHYTE, W.H. (1956/2002): The Organization Man. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 429 s.

ZDROJE DAT:

- Webový portál www.suburbanizace.cz.
- Administrativní registr ekonomických subjektů (www.info.mfcr.cz/ares/ – 7. 5. 2007)
- Informační portál neziskového sektoru (www.tretipatro.cz – 7. 5. 2007)
- Internetové stránky časopisu Nový Kurýr (www.novykuryr.cz – 7. 5. 2007)
- Občanské sdružení Naše obce (www.jesenice2006.cz – 7. 5. 2007)
- OÚ Jesenice u Prahy (www.oujesenice.cz – 7. 5. 2007)
- Sdružení pro rozvoj lokality „Za Rybníkem“ (www.sweb.cz/jesenicezarybnikem – 7. 5. 2007)
- Volební server ČSÚ (www.volby.cz – 7. 5. 2007)

PŘÍLOHA 9.1: Struktura řízených rozhovorů s důležitými lokálními aktéry

1. Jak byste hodnotil(a) vztahy obyvatel v Jesenici?
(vzájemná pomoc, setkávání, návštěvy, hlídání, zdravení)
– vnímáte nějaké bariéry a překážky rozvoje těchto vztahů?
– co by podle Vás přispělo ke zlepšení těchto vztahů?
2. Myslíte, že si lidé v obci vzájemně důvěřují?
(sousedé lidé z okolí – hlídání dětí, domu, psa)
3. Jak byste hodnotil(a) společenský život v obci?
4. Myslíte, že mají lidé v obci potřebu se sdružovat a trávit volný čas společně?
5. Pokud ano, je v Jesenici dostatek příležitostí k takovým aktivitám?
(spolky, společenské akce, kluby, dětské dny apod., restaurace)
6. Myslíte, že mají lidé zájem o otázky týkající se rozvoje obce a projednávání případných změn?
(event. roste podle Vás zájem podílet se na fungování obce?)

7. Myslíte, že jsou lidé v obci schopni vzájemné spolupráce v případě nějakého problému či dosažení společného cíle?

PETRA ŠPAČKOVÁ, MARTIN OUŘEDNÍČEK, KATEŘINA SUSOVÁ